

THE RAYMOND J. LORD

COLLECTION OF HISTORICAL COMBAT TREATISES
AND FENCING MANUALS

In Conjunction with the Massachusetts Center for Renaissance Studies

Terms of Use

The following is a digital reproduction of an existing historical document. It has been scanned and converted into Portable Document Format (PDF) for the purpose of making it freely available to the public.

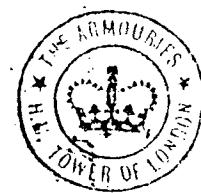
You are welcome to redistribute unaltered copies of this document via electronic means. You may not, however, alter the document without permission nor profit from its redistribution.

To download other works in the Collection, and for more information, please visit:

www.umass.edu/renaissance/lord

Henrici à Gunlevoode,
D E V E R I S
P R I N C I P I I S 32
A R T I S D I M I -
C A T O R I A E,

Tractatus brevis,
A D F L L V S T R I S S I M V M
P R I N C I P E M I O A N N E M
Ducem Megapolensem.

F F I T E B E R G A
Excudebat Matthaus UVelack.

Anno M. D. L X X I X.

EPIGRAMMA
I O H A N N I S
M A I O R I S D.

 Orporis in motu mentis se suscitat ar-
dor:
Corpore non moto mens sua press-
itus est.
Ergo fatigabant variis membra incita luctis:
Segnia perpetuus corpora languor habet.
Sic color in vultu, calor est in corde tuendu-
Regulaq; in gestu curaq; habenda gradus.
Namq; decus præse ferre omnia membra nccet.
Nam violat gestus lumina casta procax. (csl:
Instruit ad belli morem ars ludicra seuerum,
Atq; tegi obiecto corpus ab hoste docet.
Quare qui luctæ rationes tradis honestæ,
Corporis & vires, ingeniq; probas.

ILLVSTRISSIMO
PRINCIPI AC D' O-
MINO, DOMINO IOANNI,
DVCI MEGAPOLENSI, PRINCIPI
vetustæ gentis Henetæ, Comiti Suerinensi, Do-
mino Rostochij & Stargardix Domino
suo clementissimo,
S. P. D.

IRVM FORTASSE VI-
deri poterat Illustrissime Prin-
ceps, quod hoc tempore au-
sus simi Celstudinem tuam
compellare, in tam tenui præ-
sertim arguento: Sed facile,
ut spero, apud Celstudinem
uam excusabor, & ab omni sinistræ suspicionis
nota apud candidos lectores liberabor, quod in
Excellitatis tuæ nomen hanc meam scriptionem,
in qua leuiter defunctus sum, apparere voluerim,
si intelligent me huius negotij Patronum delegisse
heröem eum, qui in exercitatione luctæ, siue arte
dimicandi egregiam habeat cognitionem ac

Ysum, hoc est, exercitatione præditus sit. Quapropter, id quod decorum est obseruasse me existimandus potius, quam in temeritatis crimen vocandus sum: tantum abest ut obtrectationem hæc in parte metuam, cum apud intelligentem artis, de arte tractationem susceperint, cuius nimurum auctoritas meum conatum ab iniquorum sermonibus vindicare possit. Verum ut omnibus partibus ac numeris absolutam rationem artis huius tradicerem, in hac tractatione mihi propositum non fuit, sed commemorationem saltem, ac summa capita quædam de veris eius fundamentis strictim exhibeo. Neque enim omnes regulas, quibus solida eius cognitio nititur, in medium afferre mihi integrum sicut, ne aut palmam præcipere ei, qui me ad eam disciplinam erudiit, aut laudem cognitionis, qua discipulo antecellit Magister, detrahere existimarer, in quem modum & Alciatus lib: de singulari certamine, Cap. 3 i. grauiter differat. Interea hoc saltem consilio hæc artis semiñā in luce exire volui, ut alios ad yberiorēm frugem consequendam excitareim, qui, si certiorem Theoriam vel artis huius probatiota initia haberent, propter utilitatem publicam ea etiam in medium proferrent, quo & ab interitu liberari & à contemptu imperitorum

imperitorum vindicari hæc ingenua ac ingenuis hominibus digna ars queat. Has autem commentationes Excelsitas tua benevolè accipiet, si ad studium submissum meum erga sc̄ potius, quam ad splendorem earum respexerit. Sunt enim si ex pondere suo censeantur tenuiores, quam ut tanti principis arbitrio satisfacere possint: si ex artis dignitate spectentur, tanto nonini non indecoros: si ex studio meo, probandæ etiam erunt. Veruntamen si hæc rudimenta, tanquam gradus primos artis fluctuatoriæ à me iactos, benigne complectetur excelsitas tua, fieri potest, ut & de voluntate Magistri in hac arte mei, & ex industria mea perfectum, magisque solidum opus extruam, & fastigium illi imponam summum. Benè & feliciter vale. Datae VViteberge ex Musæo, eo ipso die, quo ante annos 1579. Filius Dei natus est, & assumptione naturæ humanæ restituit nos Deo patri, & perpetua gestatione ac sustentatione eiusdem confirmat, nos sibi perpetuæ curæ esse.

T. Excels.

Submissus

Henricus à Gunterrodt

AD ILLVSTRISS:
 PRINCIPEM IOHANNEM
 DVCEM MEGAPOLENSEM
 commendatio palæstræ Nobil: à
 GYNTERODT.

Obilibus sua fama Viris à stirpe, sed illum
 Artibus ut geminant stirpis decora omnia
 vincunt
 Dum quod origo refert Claros manus æmula in
 Euocat, & sua facta nouis virtutibus effert (causus)
 Gentis ad exortus, decus immortale per ipsas
 Fert operas, clarorum operas exæquat Olympo
 His tua se ostendit noua gloria, ut explicat armos
 In pugnam, fortisq; rotat celerante lacertos
 Congressu, supraq; humerosque caphtq; coruscum
 Emicat in gladium, atq; agilem quatit ardua pinum.
 Vnde per insignes HENRICE potentibus artes
 Et stirpis decorisque tui virtutibus effers
 Nomen ab exorsis, quod stirpe decorisque gestas.
 Huic Musæ date vota piæ, date maxima honorum
 Præmia, nam Clarijs floret dominator in armis.
 Prima iuuenta genas cingit, sed robora cingunt
 Brachia, & ad celeres impellunt omnia motus.
 Seu pugnare decet framea, seu peclus in hostem
 Ferre

Ferre recens, motusq; ad prælia ludere signis
 Fert grauis in sublime gradum, & spe præcipit iustum.
 Ut iuuat insultus iterare, sed acriter omnes
 Excipit insultus, & vulnere clarus adacto
 Perstat, in aduersum quando fuit ire, frementemq;
 Iræ odysq; simul vi præpete, & alite dextra.

Tale D E V S Musis decus addidit, atq; fauorem
 Hunc nobis concessit, vt inclytum ad arma paratum
 Ingenium subeat, clarisq; per arma lacertis
 Floreat, & Musis solamen, ubi aspra fatigant
 Fata, locoq; mouere, armisque euincere certant.

Principibus data cura viris, data gloria Musis
 Hæc venit, & magna affectat tua nomina ad illos
 Exorsus: O I A N E nouis tua nomina cæptis
 Ingredere, atq; secundo operas pede magne disertas
 Prospex adi virtute potens, animique præaltis
 Dotibus illustris, nomen præsignibus effers
 Indicij sponte in famam, & decus arduum ituris,
 HENIADVM qui stirpe domius satus, atq; potentum
 Faxq; nitorque Ducum, genus & tua nomina compleas.
 Æternæ splendore domus, virtutibus, ausis.

Hæc propria est vestræ data stirpis imago, per ausus
 Quam dextræ referunt monumenta, per inclyta miscent
 Dum virtute manus sua brachia, & hasta lacertos
 Erebra subit ferienda, suis quo gloria ab armis
 Constat, & ad stirpem sua vis alludat auitam.

O Mundi

O Mundi decora, & propriæ virtutis in annos
 Exemplar memori quod Musa loquetur ab orsu
 Perpetuum in seros æui venientis honores.
 Ceu vos insignes ad sydera & aethera tollunt
 Stirpis opes generisq; nitor præclarasq; Diuūm
 Munera, sic vestros quoq; tollunt carmina honores
 Inlyte dux o I A N E, tuos quia stemma per ausus
 Magne feres, maiusq; dabis clarescere in æuum
 Imperio, & claro generis splendore per æuum,
 Cai G V N T E R R O I D V M noua fama vigente per
 Quæ tenet à dextra laudem, ingenioq; decorem cennem
 Fert primæ documenta suæ virtutis, ubi ingens
 Militat insigni iuuenisq; vigorq; palestra.

Clara Ducum sint clara manus præludia, & ausus
 Adiunet ingentes diuūm manus incita ad ausus
 Praesignes, quibus alta Dei stant nomina, & ausus;
 Quod mea vota volunt, mea carmina, & arma palestra
 Felici modo sorte ferunt, ubi clara per armos
 Arma sonant, artesq; insignibus artibus assunt,
 Quæ genus excelsum, & generis decora omnia vincunt.

DE VERIS PRINCIPIIS ARTIS DIMICATORIÆ.
 C A T O R I A E.

Dalastricam siue dimicatoriam artē omnium luctationum, qua ad corporis exercitationem suscep̄ta sunt, præstantissimam, in usu minus frequenii esse, insuperq; in contemptum apud Germania populos, qui quidem fortitudinis commendationem adepti fuerunt, venisse, mirum certe non est: cum pleriq; huīus magistri tam male hodie, propter dissolutam vivendi rationem & ignaviae suspitionem, audiant: Ut Galeno alio opus esset, qui contra vilioram Gymnasticam siue athleticam calamum stringeret. Reipsa enim Heraclidem pugilem quidam referunt, quem immensi propè cibi, potusq; capacem fuisse ferunt, non enim reperiebatur par ipsi in potando, alios ad ientaculum inuitabat, alios ad prandium, ad cœnam alios, postremos ad commensationem, recentibus primis reponebantur secundi, omnesq;

B presta.

prestabat unus. Ac licet multa veterum Aibile-
tarum proferri possint eximiae continentia exem-
pla, tamen eorum plurimi contrarium obseruant,
idq; laudi sibi ducunt, si intemperanter vianur
potu, Et se in omni voluptatum cœno voluent.
In palastra plures sunt Chironomi Et Acrochiri-
sta, hoc est, qui motus gestusq; informant, ac um-
bratili quadam luctationis specie corpus alq; ar-
tem suam iactitare student, ad ostentationem so-
lum comparati, nullam certam methodum in in-
stituendo obseruantes; imò ipsi certis regulis non
sunt instructi neq; astricti, sed quando manus
conferenda sunt, artis hoc certum experimentum
esse volunt, si furiosorum more clausis oculis,
quemadmodum de Andabatis memoria prodic-
tum est, sine artis ac mentis ratione plagas du-
cant: Et quoniam plerumq; armis non incidenti-
bus, sed rudibus in spectaculis publicis pugnetur,
tantum antagonistæ caput petunt, hancq; partem
corporis solummodo, cœteris neglectis, ipsimet
protegunt, Et brachiis, licet non sine periculo in-
terdum, ceu vallo muniunt, nihil interim solliciti,

sue

sue punctim sue casim reliqua eorum membra
ab animacho, hoc est, ab eo qui ex aduerso lu-
statur, feriantur, ut minimum usum talis ipso-
rum ars in vero certamine habere: videatur.
Hinc fit ut plurimis spectatoribus persuasum sit,
haud ullam utilitatem afferre huins artis periti-
am, Et quod de eiusmodi gladiatoriis verum
est, ipsi arti male ascribant: fundamento desti-
tutam iudicent, agilitatem corporis tantummodo
esse, Et robur principalem causam putent. In
quo tamen non parùm à scopo aberrant. Habet
etenim hac ars non minus quam alia, certissima
Et perfectissima (licet paucissimi hac teneant)
fundamenta, de quibus aliquid in medium affer-
re decreui, breuiter quidem Et eo ordine, ut anti-
quitates Gracas Et Romanas, inuentores etiam
Palastrice non penitus silentio præteream.

Gymnici ludi à Lycäone in Arcadia primū
inuenti sunt, vt autor est Plinius lib: 7 cap. 56.

In Gracia autem primū certamina insti-
tuta sunt, Et celebrissima numerantur, Olym-
pia, Pythia, Nemæa, Isthmia. Hercules enim

B 2 Augea,

Augea, Eldis rege superato, repurgatoq; eius stabulo, in campis Olympia vicinis sacrum certamen instituit, quod quarto quoq; anno (vel c: Lycophrōtis interpres afferit quinquagesimo mensē) celebraretur, idq; eo consilio, ut in illo Gracie Iuuentus sese Pentathlo sive quinquerio exceret, cursu scilicet, saltu, disco, cestibus, & palaestra, iisq; veluti meditationibus vero certamini preludere. Huic quinto die finis imponebatur, & victor (qui olympionices vocabatur) oleastro, qui ut Aristoteli placet, philostephanos dicitur, coronabatur, adeoq; magni ea gloria estimabatur, ut plerosq; constet huiusmodi nuncio de filiorum victoria accepto, prælaticia in fata concessisse: tantum enim victori habebatur honoris, ut non per portas urbis, sed per ruinas murorum in curru sublimis in patriam reueheretur. Inde (cicero pro L. Flacc: Acinas, inquit, pugil Olympionices, quod propè magis est, & glorioius qui in Romatriumphasse.

Pythia Ludi Apollinares in Apollinis honorem instituti, ob cædem Pythonis serpentiis nocent

nocentissimi, aut ut Strabo lib: 9 scribit, hominis sceleratissimi, cognomento Draconis. Ex hoc certamine victor coronam laurcam cum malis reportabat. Nam quod Ouidius Pythiorum victori Aesculeam coronam videtur tribuere, lib:

I Metamor: cum ait:

Nene operis famam posset delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdonitæ serpentis nomine dictos.

Hic iuuenum quicunq; manu, pedibusue, rotaue
Vicerat, Aesculeæ capiebat frondis honorem.

Id ex animi sententia non scripsisse illum, sed ut commodiorem ad fabulam Daphnes facret transiit, constat ex eo quod subdit: Non dum Laurus erat. Nemæa, quorum victores apio coronabantur, ita appellata à Nemæa sylua Peloponensi, in qua fieri consueverunt in honorem Herculis, qui leonem in ea sylua fertur occidisse, seu multò magis in honorem Archemori pueri, Lycurgi filii in ea sylua à serpente occisi. Isthmia, in quibus qui viciisset coronam ex pinu reportabat, Sic dicta ab istmo Peloponensi in cuius fauibus celebrabantur non procul à templo Ne-

B 3 pluni,

piuni, in cuius honorem etiam instituta sunt à Theseo, ut Plutarcho videtur. Sic enim de institutione horum ludorum in vita Thesei scribit: Theseus primus Neptuno certamen instituit, gloriariq; est solitus, ob Herculem Olympia Joui, ob se verò festimia Neptuno celebrari. Quod enim ibidem in Melicetria honorē institutum est, noctu agebatur initiandi magis, quam spectaculi speciem proferens. Velpotius in honorem Palamonis (quem Latini Portunum vocant, unde Ἑρμῆς Portunalia dicebantur) ut ex Archia Poëta nobili Epigrammate graco, de his quatuor certaminibus, quod etiam hodie circumfertur, colligitur.

Versus hi sunt:

τέωσες έισιν ἀγνώνες ἐπ ἔλασθ & τέωσες ἴσοι,
δι δύο μὴν θυκτῶρ, δι δύο δὲ ἀθανάτωρ.

Ζεύος. Λητόφαο, παλαιόμονος, ἀρχεμόροο,
ἄθλα δὲ τῶρ κότινδε, μῆλα, σέλινα, πίτυς.

Quatuor Argivis certamina sacra feruntur,
Bina hominum natis, binaq; cælitibus.

Phæbo, ipsiq; Ioui, Palæmoni Ἑρμῆς, Archemoroq;,
Poma, Oleastræ, Apium, præmia, pinus erant.

Hoc loco etiam notatu dignum est quod tradit Lucianus Athletarum Ἑρμῆς pancratiastrum

rum sortitionem describens, in argenteam (inquit) calpin, id est, urnam coniiciebantur minulae sortes, faba non ampliores. Eo semper ordine seruato, ut binis eadem inscriberetur elementi nota: pro athletarum numero sortibus item auctionibus. Quum impenderet certandi tempus, prodibant ex athletis singuli sortem educturi, nec inspectandi productam ius erat, quando id prohibebat assistens mastigophorus. Peracto autem orbe, ambiens Alylarchus inspectabat sortes, atq; ita dispensabat, ut qui alpha esset sortitus, cum eo componeretur qui eandem eduxisset literam: atq; ita deinceps homogrammi certaturi prodibant. Fieri vero sic moris erat, si certaturi pares fuissent. Quod si quinq; aut septem, coniiciebatur in urnam solitaria litera, que antigraphon siue antigramma non haberet, Qui verò eam eduxisset, residuebat expectans quandiu certarent alii, congressurus mox cum fatigatis vigens ipse atq; integer adhuc viribus. Quod sane vel felicissimum censebatur. Dicebatur vero hic Ephedrus, id est, ἕρμης qua vox apud Sophoclem in Aiace masti-

*mastigophoro, indicat nouissimum. Cœl. lib: 22.
cap. 18. antiqu. lect.*

In hisce verò certaminibus primarium locum sine omni dubio oblinuit palestra, cuius tres precipue species recensentur. Prima πάλη lucta, unde παλαιστὴς luctator, qui aduersarium premere & relinere valet, graci à concusione, Latinis ita dixerunt à motu, unde etiam luxare. Creditur inuenta esse à PHORBANTE paedotribâ Thesei Athenis, quod tamen aliqui ipsi potius tribuunt Theseo. Haud autem uno modo luctabatur. Aliquando amplexu mutuo ab ilius & humeris, interdum consertis brachiis manu apprehensis, Item impulsu tantum certabatur & tractu, & pressione, & supplantatione, ut non caderetur concertator, sed prosterneretur. Secunda, Pugilatus: Pugil autem πυγμή grācē dicitur, qui pugno plagas impingere potest & solo percussu aduersarium prosternere. Primum certamen olim pugnis nudis factum est, itaq; πυγμή grācis, Latinis pugna, inde etiam pugnus, quoniam manus qua erat antea passa, & μάνης, unde nomen habet,

habet, clausis digitis effecta est πύξις densa. Pugnis deinde addita lora ad munimētū, propicreas quod nudi cum ferirent, sàpè plus damni acciperent, quam facerent. Ea lora grāco vocabulo castus dicti, brevia initio, mox ne excussa exuerentur in iectibus, tum cubito tum humero alligabantur. Postremò ferrum plumbumq; assutum est sauiissimo spectaculo. Cerebrum enim ac guttur facillimè elidebant, idcirco aurium munimenta inducebant, αυφωτίσας. Tota ars, iustum vitare non fuga, sed corporis inclinationibus & flexionibus. Tum autem iustum iectu excipere si sit fortior. Postremò ne inferre iustum frustra, concidebant enim plumbi pondere precipites acti, si impensis niterentur verberare. Tertia species: Pancratium, ex lucta & pugilatu compositum, Pancratiastes enim is dicitur, qui corporis totius conatu, omnīq; virium contentione insurgit in pugnam, eapropter πάρημαχος quoq; vocatur, ad pugnam vocatus, Gellio teste, projectis altè brachiis consistit, caputq; & os suum manibus oppositis, quasi vallo præmunit: congressus inde par-

C. im

tim apprehendendo luctari, partim feriendo pu-
gilem videtur agere. Theseus hoc genus credi-
tur reperisse, quando in Creta absq; gladio Mi-
notaureum aggressus est. Cel.lib. 13. anxiq. lect. Pa-
lastricen quoq; totam inuenit, & ab eo profecta
Palastritarū disciplina, ab eius rei magistris cele-
brari cœpta, cum antea sola corporis magnitudi-
ne & robore certaretur, Hac ipsa etiam Cercio-
nem, qui omnes alios secum pugnantes occidit,
superauit, ut scribit Pausan. in Att. Quanquam
antiquius hoc inuenium (græcorum tamen) esse
videtur, quo etiam ab Hercule Antæus supera-
tus fuerit, ut constat ex Epigrammate Dyoibi-
mi latine ab Andrea Alciato Jurisconsulto do-
ctissimo sic redditum:

Conseruere manus validæ in certamine luctæ,
Neptuni soboles, stirpsq; superba Iouis:
Præmia non illis lucenti ex ære lebetes,
Dicta sed alterutri vitaue morsue fuit.
Occidit Antæus, decuit Victoria Graium,
Græcia enim Luctæ, non Lybia autor erat.
In Pancratio inter ceteros clarus memora-
tur

tur fuisse Sostratus Sycionius cognomento Acro-
cherites, qui hoc Stratagemate feritur usus esse,
arreptis extremis aduersarii manibus eas frange-
bat, nec prius dimittebat, quam sensisset eum de-
ficere. In lucta Leontiscus palastrita Siciliensis,
haud alio more quam Sostratus in Pancratio ad-
uersarios percellebat. Neq; enim colluctatione
sternebat, sed victoriam summis digitis colliden-
dis extorquebat. Hunc tradit Suid. institutum esse
apud Clearchum discipulum Euchiri (Corinthii
& Chilonis Paterensis.

Apud Romanos deinde maximo in pretio
& summum ob studium celeberrimam fuisse
hanc artem ex eo certissimum est, quod non so-
lum gladiatores suos (qui venali sanguine in are-
na deceritarent, quos magistri & institutores,
quibus Lanistarum nomen erat, ex seruorum
delectu ac libertorum comparabant, quorum ge-
nera quatuor, Retiarii, Secutores, Myrmillones,
Hoplomachi, qui ea potissimum causa in ludis co-
mitti solebant, ut hoc spectaculo affuefacti tyrones,

C 2 cruen-

cruentum hostem non expauescerent) habuerunt, sed in hoc munere etiam libera conditionis homines nomen dederunt, ut specimen virtutis animo insitum ostenderent. Tmò postea, hac ipsa instructi multi inuenti sunt Imperatores, illustres viri atq; duxes, qui monomachiam exercere soliti, & aduersus quemlibet Athletam robore contendere ausi sint, qualem Neronem, Traianum, Antonium & Seuerum acceperimus, quos preterquam quod hac sola arte sanitatem conservasse, forissimosq; euasisse traditum est, ob hanc quoq; causam eos fecisse veritati consentaneum videtur, ut suo exemplo reliquos ad eiusmodi exercitia inuitarent. Veteres quoq; Germanos, qui semper antiqua etiam virtute & invicto animi robore claruerunt, non in minori existimatione eam habuisse, tam certum est, ut probalione nulla indigeat. Scribit Saxo lib: 6. Hamam apud Saxones gymnicis palmis clarissimum habitum esse, adeo ut magno militari pompa tripudio ductus sit ad conflictum, & Starcathero inter Danos forissimo, sed capulari oppositus. Quum

in

in conflictum ambo descendissent, & starentq; hinc & inde numerosi spectatores, ut suo victori granularentur, Starcatherus primo quidem insulus propter inualidas vires penè resupinus est, verum ubi tanquam ignominiam à se repellens resumpsit vires, & se sibi restituit, medium Ham corpus dissecuit.

Nunc autem ad nostra tempora veniam. Et quia exterarum gentium nobilissimi pugiles mihi prorsus sunt ignoti, ac tantum aliquorum discipulos vidi & cognoui: Judicium de iis facere nolo. Quò ad Germaniam verò: Due factiones existerunt: una ex parte ut plurimum pelliones, & alii opifices cum his confederati, quorum etiam aliqui magistri in arte, praesertim gladium tractandi, haberi volunt, qui ex speciali Romanorum Imperatorum & Regum Privilegio, in nundinis Francofurdiensibus, quos in arte excellere putant, & in eorum sectam qui iurare volunt, eodem titulo insignire solent. Alteri bis oppositi plerique studiosi bonarum disciplinarum & aliarum artium minus sordidarum periti,

C. 3 qui

qui certè illis arte præstant, quamvis rarissimi claram inter hos reperianiur, qui certum fundamen-tum habent, & discipulos suos rationibus cer-tis instituere possint. Repertus est ante annos ali-quot Argentinensis quidam Joachimus Rei-er, qui conatus est firmas regulas demonstrare, & volumen etiam magnum hac ipsa de arte edidit germanico fidomate, & licet aliquid intellectu-um videatur, usum tamen istorum fundamento-rum non commonstrauit. De veris igitur prin-cipiis aliquid commemorare constitui, quod co-melius & facilius, ut spero, facere potero, quoni-am & librum vetustissimum compositum à Mon-aachis nobilibus (sicuti enim multi. clarissimi Imperatores & duces belli vita ferè peracti, se in monasteria abdere solent, ubi in otio se-pius recordantur præliorum, quibus prefuerunt) & quando vici sunt, causasq; quomodo pre-uenire potuerint considerant, posteritati deinde scriptis consulere possunt: ita & nobiles quondam, qui plerunq; erant fortes & peritis tam in pe-destri, quam equestri pugna, tandem veterani & emeri-

emeriti vitam monasticam elegerunt, propter con-suetum autem laborem in otio vivere non posse-runt, sed ad valetudinem tuendam certis horis hac exercitia habuerunt, tandem certum funda-mentum inuenisse eos mirum non est) describen-dum & depingendū nactus sum, à Iohanne Her-uuarto Herbipolensi, Zonario, & gladiatore cele-brato, (cum quo magna familiaritas mihi inter-cessit) per id tempus Principis Illusterrimi Fride-rici VVilhelmi ducis Saxonie Lanista, Qui illum in monasterio Franconia, cum militem ageret sub Marchione Alberto se reperiisse, mihi reuulit. Et quia informatore ad hanc artem usus sum fidelissimo Balthasar Cramonio Polnauensi Pomera-no, Medicina studioso, & discipulo huius Her-uuarti, non minus in hac ipsa scientia celebri, pra-sertim si armis incidentibus pugna incunda sit, ta-certa enim & indubitate artis sue habet prin-cipia, ut neminem quondam reformidasset. An-te semestre autem à peñimis nebulonibus scelera-tissime vulneratus, sinistrumq; brachium muti-lum ipsi redditum, dextra adhuc est practicus. In
armo-

armorum autem generibus quibus tractandis
duarum manuum ministerio opus est, bonus theo-
ricus, & demonstratione satisfacere discipulis
potest. His ambobus vere gymnastarum com-
petit definitio à Rauisio descripta, cum sic ait:
Lanistæ & gladiatores dicuntur, qui veram non
vibratilem digladiandi artem profitentur: quiq;
numerous omnes impletendi, cædendi, inferendiq;
& vitandi vulnera, atq; etiam ubi punctini ex-
simq; feriendum sit, discipulos docent, vt si quan-
do in pugnani prodeundum sit, turgentur se melius
& inimicos inuadant cautius. Tām certò enim
eorum ars nilitur fundamento, ut recepcione &
corporis declinatione discipuli eorum, modo re-
ctè edocti fuerint, & diligentia sua practici cu-
dant, ad vitandos ictus haud opus habeant (cui:
us rei non rarum specimen ostendit Doctissimus
D. Magister & strenuus dimicator Joh. m.
nes VVilhelmus Neunouel Fenensis, eius ego
quidem comes & tanquam alter Pyrrithous, ac
quasi amulus studiorum fui, merito autem illi
palmarum do, vix enim simulachrum aliquod in-
signis

signis ipsius fortitudinis resurre possum. A quo
viunam Theseo in hoc meo scrip:to adiuuari po-
tuisse) Quamuis modus ille exteris nationibus
visitatisimus, minimè improbandus, sed suo loco
summa laude digna sit illa agilitas. Ut igitur ad
rem ipsam accedam, Definitionem tantummo-
do Palastricæ siue potius dimicatoria artis tradam,
in cuius tamen explicatione non pauca de funda-
mentis attingam. Sit itaq; hac descrip:io.

DIMICATIO est ingenua, virilis & nobiliſ-
simæ ars Gymnastica, Ex principijs naturæ, certissi-
mis fundamentis, perfectissimisq; figuris demon-
straſta, quæ & gladiatori, & militi, cuicunq; deniq;
ad se, in Pancratio, prælijs & monomachijs, qui-
buslibet armis manuarijs, nec non colluctatione,
fortiter defendendum, & de Antagonista, vel ho-
ste, aut aduersario, victoriam reportandam pro-
dest. Exercenda sanitatis conseruandæ, & robu-
sti corporis habitus acquirendi causa, gloriæ quoq;
ac virtutis gratia.

Dimicationem appello. Plerunq; enim di-
mico accipi:ur pro pugno, quod propriè fit re, &
D quia

quia Monachi probatissimi huius artis scriptores ita nominant, qui eam sic definiunt:
Dimicatio est diuisarum plagarum ordinatio.
Pono genus, quod sit ars, constat etenim ex collectione preceptorum, iisq; arctissimis concluditur.
Dico Ingenuam, quia inter liberales artes, quae solum ingenii, non manuum ministerio peraguntur, non potest numerari, cum ad hanc corporis maior quam animi habitus requiratur: quia tamen firmissimis principiis, regulis perfectissimis & ingeniosissimis nititur, merito hunc titulum sortitur, nec inter mechanicas sive illiberales recensetur, nam & Jureconsultus l. 4. ff de his qui notant. infam, inquit, quod Julius & Casius responderunt: Athletas omnino artem ludicram non facere. Item: Virilem, quod strenuos viros maximè deceat, & fortitudinem non parum in iis augeat. Addo: Nobilissima Gymnastica, Platonem secutus, qui tanti eam fecit, ut ceteris exercitationum generibus, pro offensione simul & defensione proposuerit, nec ulli exercitatione inferiorem hanc esse, aut minus labo-

laboriosam velit. Sequitur, Ex principijs naturæ. Oculari videlicet demonstratione, qua tam certa est, ut nemo xolivæ evoias habens, siue ratione naturali præditus negare posset, præserit cum omnibus intuitiva noticia sit optima definitio, ac re ipsa comprobari & verberibus demonstrari queat, si verbis fides non habeatur. Certissimis fundamentis, Ex partitione videlicet tum corporis humani tum armorum usitatorum, iuxta versiculum:

Omnis pancratio certans distinguere recta
Corpus & arma simul divisione sciat.

Wer recht wil fechten vnd Ringen/
Der teil den Man/vnd auch die Klingen/
Wird er mit ringn/vnd fechten bestan/
So ers vorm Man wol brauchen kan:

Ad corpus quod attinet diuiditur hoc in membra debiliora & firmiora. In partes item quæ sunt vel fiunt lassoni obnoxia propinquas & remotas. Ubi etiam docetur, quomodo se possit quisq; intendere ad firmitatem, de quo Cicero aliquid z Tuscul: Exclamat, inquit, quam

D 2 maximè

maxime possunt, cum exercentur Athleta. Pugiles vero etiam cum feriunt aduersarium, in instantis castibus ingemiscunt, non quod doleant, animoue succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitq; plaga vehementior.

Armorum autem usitatorum genera varia sunt, quorum praecipua nomina, ut maximè potero, propria recensebo. Primum in usu est Dūssaken/ quod genus vocare licebit, Acinacum sine Harpen, forma etenim conuenit: preterea à Thussagelis populis in Scythia ultra Sauromatas, qui sicuti Persæ tam brevibus falcatis ensibus usi sunt, germanicum nomen videtur esse translatum. Quo ad ipsum exercitium, siue effectus consideretur siue ipse certandi modus, non in isto dissimile videtur à castuum pugna, si modo effectus fuit genus clava, ut volunt aliqui, Alter autem describit & depictos proponit Doctissimus Hieronymus Mercurialis lib: 2 de arte gymnastica cap: 9.

Secundo:

Sécundo: Gladius, machara, Xyphoma-
chera, Romphaea siue ensis. Repertores Curela.

Tertio: Hasta quam inuenerunt Lacedemonii qui boni potius gladiatores, quam fortes milites dici maluerunt.

Quarto: Hastile, aut Venabulum, cuius in-
uentor Piseus.

Quinto: Bipennis, quiris, securis Romana vel Amazonia. Penthesilea enim Amazo- num regina inuentrix esse perhibetur.

Sexto: Cestra, quod genus non minimum etiam usum habet in equestri pugna.

Septimo: Pugio, sica, clunaculum, Parazonium.

Octavo: Framea Rappier.

Nono: Framea chirotheca ferrea ex lorica addita sinistra, quod genus Italis valde est com- mune.

Decimo: Framea adiuncto pallio, apud Hispanos feriunt pre ceteris esse usitata.

Undecimo: Framea dexira, pugio sinistra,

D 3 apud

Schlacht-
schwerde/
Langsch-
werde.
Beiden-
feuster.
Langer
Spies.

Halbstan-
gen.
Feder oder
Knebel
Spies/

Bipennis, quiris, securis Romana hellpart:
vel Amazonia. Penthesilea enim Amazo- num regina inuentrix esse perhibetur.

Cestra, quod genus non minimum
etiam usum habet in equestri pugna.

Pugio, sica, clunaculum, Parazonium.

Dolchen)
Stoed-
gen / Sie-
ther.

Framea chirotheca ferrea ex lorica addita sinistra, quod genus Italis valde est com- mune.

Framea adiuncto pallio, apud Hispanos feriunt pre ceteris esse usitata.

Framea dexira, pugio sinistra,

Rappier
und man-
tel.

apud Gallos & omnes ferè exteris nationes frequentissimum genus armorum.

Rappice
nd Bus
Elic /
Schilde
arisch.
1. Duodecimo: Framea coniuncta pecta, parma, clypeo, (quem repererunt PRO ET VSE ACRISIVS inter se belli gerantes, siue Chalcus Athamantis filius) vel Scuto (quod Herodotus lib: 4 putat ab Aegyptiis gracis esse traditum) Apud Scotos hodie & Anglos in usu: In hoc genere nouum aliquid inuenit Pythagoras Philosophus Mitylenaeus, unus ex sapientibus tempore Croesi regis. Certantibus enim Atheniensibus atq; Mitileneis, ipse aduersus Phrinonem Athenensem ducem dimicatus propter finium controverbias, singulāri illum certamine interfecit (ex quo constat non caligatos tantummodo in monachiam prodiisse & hac in arte praestantes fuisse) Rete enim occulte sub Scuto allato impedit aduersarium & implicuit, unde etiam Retiariorum nomen, & certaminis illius primum initium profectum existimatur. Memini quoq; praefatam illum pugilem Johannem Herwarium aliquando de eiusmodi rete sub scuto ha-

to habendo, ad inuoluendum aduersarium aplo, mentionem fecisse.

Decimotertio & ultimo. Duo gladii, Mu-
crones, siue Framea tam in sinistra quam in dex-
tra, quod summum armorum genus est & pre-
stantissimum.

Quod ad pugionem & Acinacem attinet, propter minus iustam longitudinem diuisio ar-
morum nullum locum habet, sed ex partitione corporis tantum dicitur demonstratio, & in his plerique res tendit ad luctam & artem deiecto-
riam, ubi Embola, Parembola, Paratheses &
Systases requiruntur, item membrorum distor-
siones circumnexionesq;: De quibus Strata-
gematis nullius vestigia secutus edidit librum elegan-
tissimum (licet rationes fundamentales figurae non semper sint addita, sed plurimis in locis omisse) sub nomine & Patrocinio Illustri-
ssimi Ducis Johannis Electoris Saxonie, nobis-
simus Fabianus ab Auersuvaldi, Anno 1539.
In ceteris tam armorum distinctio, quam corpo-
ris Sectio maximum usum obtinet.

Divisi-

der Klugz.
In ganz
vnd vte
be Sch.
neide /
In Sicker
vnd Sch.
wech /
In mittel
de Sicker
vnd mitz
tel der
Schwach. Dividuntur autem arma primo: in manus
brium sive capulum, cuspiderem & verus, quod rur-
sum in acies duas diuersas, & in partes duas pre-
cipuas firmam & debilem, inter quas medium
verus est. Quae partes iterum subdividuntur
suis mediis. Ex quo sequitur posuisse tribus me-
diis, necessario ponit quatuor extrema. Ex his
autem solidissimum fundamentum deducitur, &
totus fere nucleus artis in hoc consistit, Non mi-
nimum etiam usum habet versiculus:

Extremis vitium, medium tenuire beati.
Additur postea in definitione, Perfectissimis figu-
ris demonstrata. Quod intelligi debet de circulo
prefixo. Nam ex circumferentia ducitur hæc
demonstratio, Quod sicut in Sciomachia cuspis
non debet evagari extra hanc, ita in hoplomachia
spatio corporis aduersarii semper sit inten-
tus.

Econtra vero ex centro, Quod sicuti cuspis
intra circulum & corpus antimachi manere, ita
in proprio corpore manus tanquam regimen reti-
neri debet, alias partes aliqua sunt obnoxiae lesio-
ni,

Trichhaar
zu dem
Mann
los. ni, consequenter etiam quoniam centrum est &
mane quasi immobile, omnesque regit ictus, alias
quoque ex hoc punto sequuntur demonstrationes,
quas describere non est huic instituti. Ex
diametris docentur plaga vehementiores, quas
etiam monachi simul protectiones, sive ut isti
vocant, custodias (quibus generaliter omnes di-
micatores, immo omnes homines tenentes gladium
in manibus etiam ignorantem artem divicatori-
am, necessario vitantur) esse volunt: De quibus
quoque hos composuerunt versiculos:

Septem custodiæ sunt: sub brachio incipiente,
Dextraliq; humero datur altera, terma sinistra,
Da capiti quartam, dextro da latere quintam,
Pectore da sextam, postremaq; sit tibi Langort.
Hæ septem partes ducuntur per generales
Tres quæ præcedunt, reliquæ tantum fugientes.

Siech vnd
haw auss
einander. Punctiones item & plaga simul ex iisdem
lineis diametralibus demonstrantur.

Haw vor
dem Ma-
an der
Bling. Ex Semidiametris à circumferentia usque ad
centrum discuntur primo: Ictus conducibiliores,
tutiores, & artificiosiores, qui propria acie du-

E cuntur,

cuntur, & hac acies diversitate discernuntur,
vbi mirabiles pleriq; sunt pugiles, praeferim, quo
ad Framcam, una enim tantummodo acie vnu-
tur, cum tamen etiam altera, ceriè non DICIS
Stich mit
Blätter/
Sich mit
versatz
versatz
Gewundes
n. Stich. causa su fabrefacta. Secundo: punctiones supe-
riorum, inferiores, & media ab utroq; latere du-
cenda, dupli modo: sine protectione & cum
protectione. Ingeniosissime autem punctio-
nes demonstrantur ex forma speciali, ideo extra
circulum posita, ne hunc insurbet, alias enim ex
semidiametris etiam inter se doceri possunt.

harsper-
mi Ex Triangulo demonstrantur protectiones
omnium plagarum sive ictuum, quas reverbera-
radisfach/
inachan. tionibus fieri necesse est, Nec non punctiones &
ictus sequentes vitationes plagarum.

harsper-
mi Ex Hemicyclo: Aversiones punctionum,
sive fixarum, ut vocant Monachi nostri.
Duobus coniunctis armorum generibus dicitur
demonstratio protectionum & aversionum, ex
ambobus Hemicyclis in circulo distinctis, & ali-
qua etiam ex parte ex Triangulo. Circuli initi-
mi

ni paruis lineis ducti, sicuti etiam Hemicycli
duo, qui coniuncti integrum constituunt circu-
um, indicant tria media, de quibus dictum est in
divisione armorum.

Quæ deinceps ponuntur, ad usum & finem
pertinent, Quod enim huiscemodi concertatio-
nes, in quibus rudia tela usurpatur, maxi-
mam & ad bellum peritiam, & ad alias necessa-
rias defensiones in periculis utilitatem praestent,
nemo, qui hisce temporibus eorum professores spe-
taverit, negabit. Jam Cicero etiam de Orat:
Ludicram artem armorum & militi & gladiato-
ri prodeesse affirmat. In duellis autem quon-
dam concessis summopere uox ixv; adiuuisse,
ex eo manifestum est. Quod Imperator Fride-
ricus II monomachiam, qua vulgariter duellum
dicitur, paucis quibusdam casibus exceptis locum
amplius habere noluit, eo potissimum mo-
tus, quia vix inquit, aut nunquam duo pugiles
inueniri potuerunt sic aequales, ut vel in toto
alter alteri non sit fortior, vel in aliqua parte sui vi-
gore maiori & potiori virtute, vel saltem iugeniis

alter alterum non excedat, Insuper etiam ex hoc:
Quod cum Longobardorum more hac essent infre-
quentii usu, multi sub Justicia clypeo periēre.
Quanquam igitur hodie apud nos Christianos
haud admittantur duella, tamen maximum u-
sum præbet ubi exoriuntur rixæ, siquidem nemo
diuinus quietus esse potest, quam vicinus eius
velit, ut est in vernaculo Et vulgo trito prouer-
bio. Item in prouocationibus, ubi ad defensio-
nem fame, honoris, Et existimationis necessariò
interdum ad arma deueniendum est. In om-
nem deniq; euentum hac ars prodest, si modo
quis ea non abutatur, sed ad legitimam duntaxat
defensionem adhibeat. Vbi tamen nemo cogitur
expectare primum iustum. l. 3 s 2 Vers. suffici
ff de vi Et vi armat. l. 2 ubi Ang. l. 3. l. 4. l. 15
qui C. de siccari. Jas. post Bald. in l. 3. num. 11.
12. 13. ff de Iust. Et Jur. melius enim est præuen-
ire quam praueniri, Et salius est intacta iura
seruare, quam post vulneratam causam reme-
dium querere. l. fin. C. in quib. cau. in int. rest.
non est neces. Neq; fugere tenetur quisquam Et
propter

propter periculum, Et quia est ignominiosum, in
primis si sit nobilis in quo: in fil insultus. Bart. l. 1.
num. 8 cum seqq: Et Bald. num. 12. C. Vnde vi.
Et in l. vi vim ubi Jas. num. 38 dicit esse com-
munem ff de Iust. Et Iur. Tiraq: de nobilit.
cap. 20 num. 64. VVesenb: fCtorum totius Ger-
mania facile princeps, ac preceptor noster incom-
parabilis, consil. 19. 1. part. num. 17.

Dicitur armis manuariis quorum genera va-
ria superius recensui. Nec non collectatione. Einlauf
Quando enim alter alteri non vult cedere,
sed mutuo inter se insurgunt Et propius concur-
runt, nullus pene usus est armorum praesertim
longiorum, Sed lucta incipit, ubi alter alterum co-
natur deuicere vel prosternere, Et aliis multis variis
modis ladere Et superare.

Postremo adduntur. Exercenda sanitatis
conseruandæ causa. Quantam enim commodi-
tatem afferat hoc exercitium sanitati, vel ex eo
intelligere licet, quod valere pugilice sive pancrat-
iæ atq; athletice, pro eo quod est prosperrima va-

Istudine vni, apud Plautum & a'ios usurpatur.
Satis clare etiam monstrat Galenus 2 de tuend.
valet: cap. 11. & 12. Gymnasticos tam armorum
quam umbra pugnam proposita sanitate usur.
passe, ubi etiam ad exercenda brachia atq; crura
scismachiam (in qua celebratus est Glaucus
Carystius, non minus enim in umbra pugna ex.
cellens, quam strenuus athleta in pugillatoria
erat, ideoq; ei statua habilius formaq; in umbra
pugnans, erecta est, vi Pausanias narrat) com.
mendat. Hoplomachiam vero à Damca inuen.
tam multorum membrorum optimo statui conser.
re tradit. Praterea cum Gymnastica conseru.
tiva Medicine partium haud ignobilissima ex.
Galeni sententia, immo precipua & præstansissi.
ma sit, que curativam partem tanto excellere ci.
detur, quanto medicamenta ipsa ab exercitatio.
ne superantur, hec autem, vel Platone ipso teste,
inter reliquas exercitationes facie principem lo.
cum obumeat, nemo, & ad auerendos suueros
morbos, & ad custodiendam præsentem sanitatem,
& ad valetudinarios reficiendos (que tres

partes

partes uniuersam conservatoriam efficiunt) in.
credibilem utilitatem eam afferre dubiabit. Si
quidem hec & alia effecta huius & toius gym.
nasticae, uberrimè doctissimè & omnium quoq;
primus demonstrauit clarissimus Hieronymus
Mercurialis Medicus & Philosophus summus,
professor Palauinus, in libris suis de arte Gym.
nastica. Et robusti corporis habitus acquirendi.
Plato enim in Lachete inquit: Juuenibus condu.
cere ut armis pugnare discant, quoniam sic habi.
tus corporis robustus acquiritur. Et Aristoteles
lib. 8. Polit: precipit, Adolescentes gymnastice
vacare debere, ut fiant exercitatores firmioresq;
Gymnastica autem nomine Plato lib. 7. de legi.
bus omnes exercitationes bellicas contineri do.
cet, eamq; diuidit in saltationem & luctam.
Gloriae quoq; ac virtutis gratia. Quæ sunt
verba Jurisconsulti in d. b. 4. ff de his qui no.
tant. infam. Athletas gloria & virtutis gra.
tia hec facere, & ita generaliter omnes opinan.
tur, & utile videtur, ut neq; Xystici ignominio.
sibabeantur. Qua lege gladiatores aliqui nostro
tempore

tempore ex corpore quæsum facientes, & lucritantum causa in publicis ludis plagi contundi se ferentes, haud comprehenduntur. Xystici enim erant athletæ qui in ampla porticu, per hybernata tempora sub tecto exercebantur à Lanistis, ad fortitudinem & habitum bonum comparandum, quanquam nihilominus etiam in arenam descendere, & virtutis specimen edere solebant, hoc vero ob nullam pretii spem, sed gloria solius adipiscenda gratia faciebant. Quemadmodum & Herodianus atq; Iulius Capitolinus, Commodum imperatorem gladiatorem eximium fuisse, & in publicis theatris, spreta Imperatoria dignitas, gladiatoris partes adimplesse scribunt.

Loco conclusionis quoniam ut Salustius scribit, Diu magnum inter mortales certamen fuit, unde corporis an virtute animi res militaris magis procederet, ita adhuc non minima contentio est, plus ne agat in pugile robur naturale, ars, addam veteres hac ipsa de re Rithmos:

OPTIMA THEORIA.
PRAXIS MAXIMA.

ROBVR

ROBVR CVM STATVRA
ADIVVANS EST CAUSA.
TIMIDE
ABSTINE.

Kunst ist sehr gut /
Mehr übung thut.
Stark und geradt
Hilft viel zur that/
Erschrickst du gern
Kein fechten lern.

Quare agite Generosissimis & ingenui iuuenies, in hac liberali ingenio digna & præstantissima arte vos præbete strenuos & egregios cultores, eamq; ab imperitorum contemptu & iniuria vindicate, præsertim cum arma literis præponenda esse censeat Belisarius Aquinius Nerilinorum dux, lib: de sin: certam: Epist: ad Galateum, (quamvis contrarium affirment multi summi viri & Cice: lib. 1. Offic. exclamat:
Cedant arma togæ, concedat laurea lingua.)

Nec obstat vobis titulus in C. de gladiat. penitus tol. licet enim sublata sint iam prorsus spectacula gladiatorum. h. e. damnatorum in mu-

F. nus

nus gladiatorium, tamen ludus gladiatorius non
est sublatus, ut optime & rectissime interpretetur
Coriphaeus nostri Juris, Iac. Cuiat. lib. obs. 13. ca. 10.
Vt etiam constitutiones sine articuli ab Illustris.
ac Clementissimo Principe ac Domino nostro
Domino Augusto Duce Saxonia Electore additis
legibus inclytæ & celeberrime huius Academie
Utilebergensis professionem artis & spectacula
non improbant, sed abusum tantum prohibent.
Itaque basce etiam meas obseruationes candido &
grato animo accipite, abunde eventus ipse doce-
bit, quam necessaria & utilis sit huius artis co-
gnitio. Cum enim sine armorum praesidio nullus
Respublica diu incolmis stare possit, decet nobis
les præcipue & heroicis adolescentes armorum
usu & peritia excellere, quo patriam & Christi
anam Rempublicam ab impij milite vindicare,
bonos & innocentes belica virtute fortiter de-
fendere possint.

179

Lara patrū monumenta tuis insignibus effers,
 Et quod stirpe geris, nobilis arte refers.
 linc mīcat aligerum fuga nobilis ales, & illam
 Fulgor adire vetat, terror adire vetat.
 ub pede stemma nitet vetus, at noua stella nitorē
 Duplicat, ut radiis fulget amica suis.
 sīlicet hoc præsigne notat genus, atq; decorem
 Huic noua conciliat flore corona nouum.
 xonicae quoq; fama domus, fulgorq; Tiaræ
 Quæ fidei & dextræ sunt documenta, nitent,
 i quod iniqua prenit fugatē poris, altius effert,
 Nobilis ex ausis fama nitorq; suis.
 emma dat exortus, fulgorem noctua, famanis
 Stellæ, corona manus ausa, Tiara fidem.
 iæ tibi dum genus & clāros fert dextra per ausus,
 Ex genere & factis nobile stemma refers.

Henricus Bolschenius.

IN INSIGNE M G E
 NERIS PROSAPIAM NOBI
 lis & præclari Iuuenis D: Henrici à
 G V N T E R O D T .

